

دوفصلنامه تاریخ علوم و فناوری دوره اسلامی
سال هفتم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۷
شماره پیاپی: ۱۴

صاحب امتیاز: مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب
مدیر مسئول: اکبر ایرانی
سر دبیر: محمد باقری
مدیر داخلی: زینب کریمیان
ویراستار: پویان رضوانی
اجرای جلد: محمود خانی

مدیر فنی و امور چاپ: حسین شاملوفرد

همکاران علمی

حسن امینی * حمید بهلول * پویان رضوانی * حنیف قلندری * یونس کرامتی * امیرمحمد گمینی
شمامه محملی فر * یونس مهدوی * سجاد نیک فهم خوب روان

مشاوران علمی

پرویز اذکائی * یوسف ثبوتی * توفیق حیدرزاده
محمدابراهیم ذاکر * حسن طارمی * حمیدرضا گیاهی یزدی
مهلتی محقق * حسین معصومی همدانی * محمدجواد ناطق * سیدحسین نصر
علی بابایف (جمهوری آذربایجان) * جان لنارت برگرن (کانادا) * گلن وان بروملن (کانادا) * احمد جبار (فرانسه)
سرگی دمیدوف (روسیه) * رشدی راشد (فرانسه) * جمیل رجب (کانادا) * سری رامولا سارما (آلمان) * ژاک سزبانو (سوئیس)
جورج صلیبیا (امریکا) * حکیم سید ظل الرحمان (هند) * رادا چاران گوپتا (هند) * ریچارد لورج (انگلستان)
مصطفی موالدی (سوریه) * یان پیتر هوشندایک (هلند) * میچیو یانو (ژاپن)

تصویر پشت جلد: فواد سرگین، پژوهشگر تاریخ علوم دوره اسلامی

نشانی مجله: تهران، خیابان انقلاب اسلامی، بین خیابان دانشگاه و ابوریحان، ساختمان فروردین، شماره ۱۱۸۲، طبقه چهارم، شماره ۱۶
کد پستی: ۹۳۵۱۹-۱۳۱۵۶ تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲ دورنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

www.mirasmaktoob.ir
miraselmi@mirasmaktoob.ir / miraselmi90@gmail.com

بها: ۲۰.۰۰۰ تومان

در سوگ درگذشت کیجی یاماموتو^۱ (۱۹۵۳-۲۰۱۸) (۱۳۳۲-۱۳۹۷)

میچیو یانو^۲

ترجمه زینب کریمیان

طبعاً نوشتن یادبودی در سوگ دوست و همکار جوانم، پروفیسور کیجی یاماموتو، که پس از تحمل رنجی طولانی از سرطان در ۱۷ ژوئیه ۲۰۱۸ درگذشت، برایم خیلی غم‌انگیز است. یاماموتو در ۳ نوامبر ۱۹۵۳ [۱۲ آبان ۱۳۳۲] در استان ناگانوی^۳ ژاپن متولد شد. پس از فارغ‌التحصیلی از دانشگاه واسدا^۴ در توکیو، در سال ۱۹۷۹ برای ادامه تحصیل در مقطع تحصیلات تکمیلی به دانشگاه کیوتو سانگیو^۵ رفت و تصمیم گرفت زبان عربی را در بخش زبان‌شناسی با راهنمایی پروفیسور فومیو یاجیما^۶ بیاموزد. این اولین باری بود که یاماموتو را ملاقات کردم. آن زمان، در مؤسسه بین‌المللی علوم زبان‌شناسی در همان دانشگاه کار می‌کردم و یادگیری زبان عربی را تازه شروع کرده بودم.

در سال‌های ۱۹۸۱-۱۹۸۲، فرصتی مطالعاتی فراهم شد و برای بار دوم - این بار برای یادگیری خوانش متون نجومی و احکام نجومی به زبان عربی با پروفیسور دیوید پینگری^۷ - مهمان دانشگاه براون^۸ شدم. وقتی به کیوتو بازگشتم، یاماموتو را راجع به اهمیت کار کردن بر روی نسخ عربی، مخصوصاً در زمینه نجوم و احکام نجوم متقاعد کردم. برای مثال، نسخه منحصراً به فرد ترجمه عربی عمر بن فرخان از رساله اربعة بطلمیوس^۹ را انتخاب کردم. پس از آن، خواندن رساله بیرونی

1. Yano, Michio, "Obituary: Keiji Yamamoto (1953-2018)", *SCIAMUS*, vol. 19, 2018, pp. iv-v.

۲. استاد بازنشسته دانشگاه کیوتو، سردبیر پیشین مجله اسکیموس، مشاور علمی مجله میراث علمی، yanom@kyoto-su.ac.jp، پروفیسور یانو در سال ۱۳۸۶ به پاس نشر متن عربی رساله احکام نجوم کوشیار گیلانی به همراه ترجمه انگلیسی و ترجمه کهن چینی آن، شهروندی افتخاری گیلان را دریافت کرد.

3. Nagano
4. Waseda
5. Kyoto Sangyo
6. Fumio Yajima
7. David Pingree
8. Brown
9. *Tetrabiblos*

در احکام نجوم با عنوان کتاب التفهیم لأوائل صناعة التنجیم^۱ را شروع کردیم. یاماموتو ویرایش انتقادی متن عربی آن را با بیش از ده نسخه آماده می‌کرد.

در اوایل دهه ۱۹۹۰، همکاری برجسته در موضوع تاریخ احکام نجوم یافتیم: پروفیسور چارلز برنت از مؤسسه واربرگ^۲ لندن. من پروفیسور برنت را مرتب به کیوتو دعوت می‌کردم و اولین

دستاورد همکاری مشترکمان با عنوان ابومعشر: مختصر المدخل إلى أحكام النجوم، به انضمام ترجمه سده‌های میانه لاتینی آدلارد بائی^۳ در ۱۹۹۴ چاپ شد. دستاوردهای دیگر شامل مقاله «رسالة كندی درباره یافتن گنج زیر خاک»^۴ و کتاب القیصی: المدخل إلى صناعة أحكام النجوم^۵ هستند. پیش از انتشار این کتاب، یاماموتو و برنت کتاب مفصل دیگری را با عنوان ابومعشر: درباره احکام نجوم تاریخی، کتاب الملل والدول (کتاب القرائات)^۶ در سال ۲۰۰۰ چاپ کرده بودند. در این کتاب، متن لاتینی را برنت و متن عربی را یاماموتو تهیه کرده بود. یاماموتو در استفاده از نرم‌افزار

ArabTeX و L^ATeX متخصص بود و متن عربی را با دقت فوق‌العاده‌ای آماده کرده بود.

در همان دوران در سال ۲۰۰۱، یاماموتو شغل ثابتی به عنوان استادیار زبان عربی و فرهنگ اسلامی در دانشکده مطالعات فرهنگی در دانشگاه کیوتو سانگیو به دست آورد. با این ثبات شغلی می‌توانست وقت بیشتری را صرف مطالعات زبان‌شناسی عربی/اسلامی احکام نجوم کند. از آوریل ۲۰۰۵ تا ماه مارس ۲۰۰۶، یاماموتو به کمک پروفیسور خولیو سامسو^۷ در بارسلونا اقامت داشت. همکاری من با یاماموتو ادامه یافت و ما به منظور گردآوری نسخه‌های عربی (در اوت ۲۰۰۶) به هند و (در اوت ۲۰۰۷) به ایران سفر

۱. ترجمه ژاپنی ما در سه بخش در خبرنامه زیر به چاپ رسید:

Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies, 3-2 (March 2010), pp. 303-371; 5.1-2 (February 2011), pp. 299-356; and 6 (2013), pp. 467-539.

2. Warburg

3. *Abū Ma'šar: The Abbreviation of the Introduction to Astrology, together with the Medieval Latin Translation of Adelard of Bath*, E. J. Brill, 1994.

4. "Al-Kindi on Finding Buried Treasures", *Arabic Sciences and Philosophy* 7 (1997), pp. 57-90.

ترجمه فارسی زینب کریمیان از این مقاله در شماره ۴ مجله میراث علمی (پاییز و زمستان ۱۳۹۲)، ص ۹۱-۹۹ چاپ شده است.

5. *Al-Qabīṣī (Alcabitius): The Introduction to Astrology*, The Warburg Institute Studies and Texts 2, London-Turin, 2004.

6. *Abū Ma'šar: On Historical Astrology, The Book of Religions and Dynasties (On the Great Conjunctions)*, 2 vols., Brill, 2000.

7. Julio Samsó

کردیم. در هر دو سفر، دکتر تارو میمورا^۱ نیز همراه ما بود. در هندوستان پروفیسور رضاء الله انصاری^۲ به ما کمک کرد و در ایران، به لطف دوستی با دکتر محمد باقری اوقات خوشی را سپری کردیم.

همکاری یاماموتو با چارلز برنت در کتاب ابو معشر: المدخل الكبير إلى أحكام النجوم (در دو جلد) به اوج خود رسید. جلد اول این اثر مشترک شامل متن اصلی عربی و ترجمه انگلیسی آن و جلد دوم مشتمل بر نسخه یونانی و واژه‌نامه هاست. پیش نویس دستی متن یونانی را پینگری اندکی پیش از وفاتش در سال ۲۰۰۵ تمام کرده بود. به یاد دارم که یاماموتو برای خواندن دست‌خط [دشوار] پینگری چه تلاشی می‌کرد و چقدر مایه تأسف است که نتوانست صورت نهایی این کتاب را که در فوریه ۲۰۱۹ چاپ می‌شود، ببیند.^۳

دکتر بنو ون دالن، مدیر پژوهشی «پروژه بطلمیوس در عربی و لاتینی»، یاماموتو را به همکاری فراخواند. او قرار بود به عنوان یکی از محققان برتر بخش عربی این پروژه، ویرایش انتقادی از ترجمه عربی رساله اربعة بطلمیوس را فراهم کند.

یاماموتو چند روز پیش از مرگ، آخرین درخواستش را از من مطرح کرد: او از من خواست که رایانه لپ‌تاپش را باز کنم و وارد پوشه‌ای شوم که حاوی فایل‌های به روز شده آثارش بود. می‌خواست که کسی کارش را ادامه دهد. طبق تاریخ پوشه، آخرین تاریخ اصلاحات، سوم مه سال ۲۰۱۵ بود. او می‌خواست ترجمه ژاپنی ما از رساله التفهیم بیرونی را اصلاح کند تا به صورت کتابی منتشر شود. در کامپیوترش یکی دیگر از پروژه‌های مفصل همکاری او با برنت با عنوان ابو معشر: کتاب تحویل سنی الموالمید در دو جلد را نیز یافتیم که تقریباً کامل بود. امیدوارم کسی با استفاده از پوشه‌های به جای مانده از کامپیوتر او و میکروفیلم‌هایی که جمع‌آوری کردیم، کار یاماموتو را ادامه دهد.

یاماموتو نه تنها نقش بارزی در پژوهش داشت، بلکه در شناساندن تاریخ علوم عربی / اسلامی در ژاپن نیز نقش مهمی ایفا کرد. از میان کتب متعددی که یاماموتو از انگلیسی به ژاپنی ترجمه کرد، به اثر دیمتری گوتاس به نام تفکر یونانی، فرهنگ عربی، نهضت ترجمه کتاب‌های یونانی به عربی در بغداد و جامعه آغازین عباسی^۴ اشاره می‌کنم.

کیوتو، ۴ نوامبر ۲۰۱۸

۱. Taro Mimura دانشجوی میچیو یانو که متن عربی رساله اسطرلاب کوشیار گیلانی را تصحیح کرده است. این تصحیح به همراه ترجمه ژاپنی و فارسی رساله در کتاب رساله اسطرلاب کوشیار گیلانی به کوشش محمد باقری در سال ۱۳۹۲ در مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب منتشر شده است.

2. S. M. Rezaullah Ansari

۳. این اثر در اواخر مارس ۲۰۱۹ چاپ شد.

4. Dimitri Gutas, *Greek Thought, Arabic Culture; the Graeco-Arabic Translation Movement in Baghdad and Early 'Abbāsīd Society (2nd-3rd/8th-10th Centuries)*, 1998, London and New York.

از این کتاب چند ترجمه فارسی در ایران منتشر شده، از جمله ترجمه محمدسعید حنایی کاشانی که در ۱۳۸۱ در مرکز نشر دانشگاهی چاپ شده است.